

REGLERADE OCH OREGLERADE SAMBOFÖRHÅLLANDEN

Samboförhållanden kan indelas i två grupper, dels i samboförhållanden som inte direkt regleras i speciallag och dels i samboförhållanden som lyder under L om upplösning av sambors gemensamma hushåll (26/2001, "Sambolagen"). Nedan redogörs i huvudsak om reglerade samboförhållanden.

Syftet med lagen har i första hand varit att upprätta bestämmelser om upplösning av sambors gemensamma hushåll (= förmögenhetsfrågor) när samboförhållandet upphör. Samboförhållandet upplöses genom äktenskap, separation eller död. Samborna kan inte ansöka om att tingsrätten skall döma dem till separation eller att samlevnaden skall upphöra. En sambo kan inte heller kräva vid domstol att hen skall vara berättigad att få fortsätta att bo i en lähenhet som ägs av hens före detta sambo.

I huvudsak är bestämmelserna i lagen dispositiva med undantag för vissa bestämmelser om förfarandet. En sambo eller en avliden sambos arvingar får inte avstå sin rätt att kräva åtskiljande av egendom enligt 4 § eller från sin rätt att ansöka om förordnande av i 7 § 2 mom avsedd skiftesman för åtskiljandet. Har partererna däremot avtalat enligt 7 §1 mom beträffande åtskiljande av egendomen, har man inte senare möjlighet att ansöka om skiftesman för att förrätta åtskiljandet på nytt.

En part som åberopar att ett avtal slutits med den andra parten bör styrka detsamma, dvs att parterna haft för avsikt att avvika från lagens innehåll, lämpligast genom att uppvisa ett skriftligt avtal.

SAMBO

Även om personer bor och lever under samma tak, betyder det inte alltid, att de skulle vara sambor. Ifall de t.ex inte pga hinder mot äktenskap inte kan gifta sig, kan de inte heller anses som sambor. Giltigt äktenskap är t.ex. ett hinder för äktenskap enligt Äktenskapslagen och Sambolagen.

Enligt lagen skall med sambo förstås sådana parter i ett parförhållande som bor i gemensamt hushåll. Parterna skall ha bott i gemensamt hushåll i minst fem (5) år eller ha haft ett gemensamt barna eller ha haft gemensam vårdnad om ett barn.

Generellt kan konstateras, att Äktenskapslagens bestämmelser inte gäller samboförhållanden, sambon har ingen underhållsskyldighet mot varandra, ingen rätt (giftorätt) till den andres egendom och de ärver inte varandra. För att trygga sin ställning kan sambor likväl upprätta ett inbördes testamente. Ovanstående innebär således bla. att ingen presumtion om att bägge sambor har rätt till hälften av sambors egendom och ingen kalkyl om kalkylmässig avvittring upprättas.

AVTAL

Samborna kan upprätta ett skriftligt inbördes underhållsavtal, vilket då är gällande enligt vanliga civilrättsliga principer. Samborna kan dessutom ingå avtal för den händelse samboförhållandet upphör (HD 1996:147). Villkor som strider mot god sed kan ogiltigförklaras vid domstol. Likaså kan avtalet ogiltigförklaras t.ex. på basis av att detsamma betraktas som oskäligt för den andra parten (AvtL 36 §). Ett avtal som innehåller ett villkor om att äganderätten eller besittningsrätten går över på den andra sambon vid den andres död, är ogiltigt enligt ÄB 17:1 (40/1995). Härvidlag bör ett inbördes testament upprättas för att realisera parternas vilja.

ÅTSKILLNAD

Då sambor inte har någon giftorätt i varandras egendom, förrättas åtskiljande i stället för avvitrning då samboförhållandet upphör genom separation eller dödsfall. Åtskiljande kräver att den andra parten eller den andra sambons arvingar kräver detsamma (4 § Sambolagen). Sambolagen innehåller inga bestämmelser om rätten att klandra ett avtalsåtskiljande, vilket i klartext innebär, att normala civilrättsliga ogiltighetsgrunder tillämpas. Ifall samborna inte kommer överens om åtskiljande av deras egendom, kan ena av dem eller bägge ansöka om att ten skiftesman skall utses för att förrätta åtskiljande av deras egendom. Sambolagen innehåller inte heller några bestämmelser om tidpunkten för när åtskiljande skall ske eller vid bestämmelser om vid vilken tidpunkt värderingen av egendomen skall ske.

Ifall samborna har gemensamma skulder då samboförhållandet upphör, fortsätter ansvaret att gälla tills skulden i sin helhet har reglerats i enlighet med villkoren för skuldförhållandet.

SAMBORS EGENDOM

Utgångspunkten är, att vardera sambon behåller sin egendom när samboförhållandet upphör. En sambos enskilda egendom omfattar den egendom som hen skaffat, ärvt eller mottagit som gåva före samboförhållandet, under samboförhållandet och efter samboförhållandet. Sedvanliga förmögenhetsrättsliga principer gäller för utrönandet av ägoförhållandena.

Sambornas **gemensamma egendom** skall upplösas på begäran. Upplösningen av ett samägandeförhållande regleras i lagen om vissa samäganderättsförhållanden (180/1958), enligt vilken envar samägare skall anses äga viss del i det samfälliga godset. Andelarna är enligt sagda lag lika stora, där ej annat kan bevisas. Samma presumption beträffande samägande framgår ur Sambolagen (6 §), dvs presumptionen om samägande blir tillämplig i de fall där ägandeförhållandena inte går att klarlägga på annat sätt (t.ex. avtal eller annan tillförlitlig utredning).

Åtskiljningen kan i praktiken förrättas genom att samborna ingår ett avtal, en sk. åtskiljningshandling, som skall uppfylla formkraven i ärvdabalken, 23:9 § (40/1965), vilket i praktiken innebär att den skall upprättas i samma form som för avvitrning eller arvskifte.

Åtskiljningshandlingen är ren åtkomsthandling, vid t.ex. ansökan om lagfart, men även viktigt ur bevisningsskäl. För att en sambo eller dennes arvingar i alla lägen skall erhålla skydd mot återvinningsanspråk från den andra sambons borgenärer vid konkurs eller utmätning skall åtskiljningshandlingen, avtalet mellan sambona eller annan handling om gottgörelse ges in skriftligen till Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata för registrering.

En sambo eller avliden sambos arvinge kan hos tingsrätten ansöka om förordnande av skiftesman för åtskiljande av sambornas egendom.

En arvlåtares sambo kan enligt ÅB 8:2 erhålla bidrag i pengar, i form av någon annan egendom eller rätt att använda egendom (t.ex. rätt att under en begränsad tid använda arvlåtarens bostad) efter vad som bedöms skäligt, om hans försörjning har försämrats till följd av arvlåtarens död och bidraget behövs för att trygga försörjningen.

För att krav på bidrag skall kunna uppfyllas, kan ansökan om boudredningsman göras av den till bidrag berättigade sambon (ÅB 19:1.2). Anspråk på bidrag skall göras senast vid arvskiftet.

GOTTGÖRELSE MM

En sambo har rätt att erhålla sk. gottgörelse, om hen genom sin insats för det gemensamma hushållet har hjälpt den andra sambon att öka eller bevara dennes egendom. Detta förutsätter enligt lagen (8 §), att en upplösning av det gemensamma hushållet enbart utifrån ägandeförhållandena skulle leda till obehörig vinst för den ena sambon på den andra sambons bekostnad. Då samboförhållandet har upphört krävs i flera fall återbetalning av obehörig vinst då den ena sambon har använt sina egna tillgångar för att bestrida kostnaderna för större renoveringsarbete av en bostad som ägs av den andra sambon och som används som sambornas gemensamma hem (8:2). Även i praxis har en sambo, då samboförhållandet upphört, givits rätt till ersättning för utgifter hen har haft för förbättring av den andra sambons egendom eller för arbete som hen har utfört till förmån för den andra sambons egendom. Rätt till en skälig ersättning kan också uppkomma i de fall då en av samborna fortsätter att bo i det gemensamt ägda hemmet. Ersättning kan då utgå till den andra sambon fr. om. tidpunkten då denne ansökt om upplösning av samäganderätten. Rätt till gottgörelse föreligger inte enligt lagen (8 §2) ifall en eventuell obehörig vinst med hänsyn till omständigheterna är ringa. Gottgörelse utgår inte heller enligt praxis ifall den ena sambon har biträtt den andra sambon vid dennes näringsverksamhet (anses inte ingå i det gemensamma hushållet). Om däremot den ena sambon arbetar i ett företag som den andra sambon äger och samborna får sin utkomst från företaget anses det att den ena sambon har gjort en insats till förmån för det gemensamma hushållet.

En sambo har rätt att fortsätta ett hyresförhållande efter den andra sambons död. Oberoende av vad som har avtalats om hyresförhållandets bestånd eller uppsägningstidens begynnande, kan dödsboet dock alltid säga upp avtalet så som stadgas om ett hyresavtal som är i kraft tills vidare. Om hyresgästen hade hyrt lägenheten tillsammans med någon annan, hör uppsägningrätten till dödsboet och den kvarlevande hyresgästen gemensamt. Vardera har också rätt att säga upp avtalet för egen del. Den som hade hyrt lägenheten

tillsammans med den avlidna hyresgästen har rätt att i stället för dödsboet fortsätta hyresförhållandet, om inte hyresvärden har grundad anledning att motsätta sig detta ((11 och 46 §, L om hyra av bostadslägenhet , 481/1995).

Parterna i ett oreglerat samboförhållande kan inga avtal om hur ägarförhållandena mellan dem skall regleras samt även annars avtala om hur övriga frågor mellan dem skall ordnas. Då ett dylikt samboförhållande upphör, avgörs frågorna om ägande och skulder i enlighet med allmänna civilrättsliga principer. Vid oreglerade samboförhållanden gäller inte presumtionen om att lösöre i det gemensamma hemmet skall anses vara gemensam egendom, oberoende av om i vems namn egendomen förvärvats: HD 1988:85: Under A:s och B:s samboförhållande hade på A:s lägenhet byggts ett egnahemshus, i vilket A och B samt deras barn hade bott. Sedan B hade flyttat från lägenheten yrkade hon på fastställelse av att hon ägde huset gemensamt med A. Då B inte hade styrkt att avsikten hade varit att A och B gemensamt skulle äga huset förkastades B:s yrkande.. Vardera parten äger sålunda den egendom som de har erhållit genom köp, byte, gåva och arv. I ett oreglerat samboförhållande kan parterna inte då samboförhållandet upphör, kräva att ten skiftesman skall avgöra deras interna förhållanden.

Björn Holming, Esbo

juris licentiat, vicehäradshövding

www.holminglaw.com